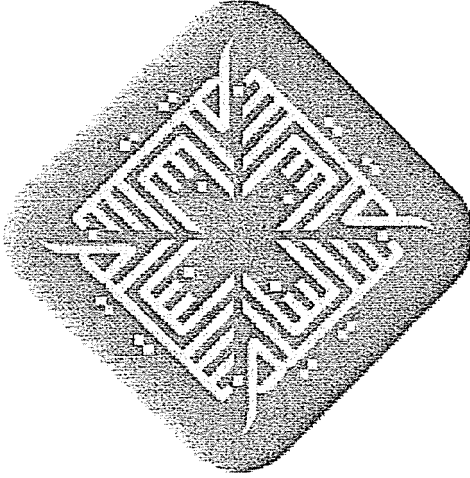

dinbilimleri

Akademik Araştırma Dergisi

ISSN: 1303-9199

Cilt: 7 Sayı: 3 Temmuz / Ağustos / Eylül 2007

NAHVİN KOLAYLAŞTIRILMASI *

Şevki DAYF

Çev. Dr. Ali BULUT *

Çoğu kişi nahvi kolaylaştırma fikrinin 20. asırda ortaya çıkmış yeni bir düşünce olduğunu zanneder. Halbuki bu düşünce yaklaşık 1000 sene önce h. III. asırda yaşamış olan Câhız (255/869)'la başlamıştır. Câhız, bir risâlesinde çocuklara Arapça öğreten bir öğretmene şu tavsiyede bulunur:

"Çocuğun zihnini nahivle fazla meşgul etme. Ona, konuşurken yanlış yapmaktan koruyacak ya da yazılı bir metin veya şiiri doğru okuyacak kadarını öğret. Bundan daha fazlası çocuğu, atasözü, şiir şevâhidi, sahîh hadis ve güzel deyimleri rivâyet etmek gibi bir güzellikten alıkoyar. Nahivde aşırıya kaçan ve ölçüyü kaçıran kimseler, ülke ve milletin önemli işlerini ve maslahatlarını öğrenmeye gerek duymayan kimselerdir. Bunlar, bu yolla geçim sağlayan ve başka bir zevkleri olmayan kişilerdir. Derin nahiv bilgisi müâmelatta bir fayda sağlamaz. Hiçbir şey insanı bu derecede nahiv öğrenmeye zorlayamaz."

Yani Câhız'a göre bir öğrenci, nahvin ayrıntısına girmeden, kendisini yanlıştan koruyacak kadarını öğrenmesi gerekir. Daha fazlası, hayatını nahiv ilmine vakfetmiş uzmanların işidir.

Câhız'ın yaptığı öğrenci-uzman ayırımını, daha sonraki nahivciler de devam ettirmişler, her iki gruba da hitap eden eserler yazmışlardır: 1. Uzmanlar için uzun ve ayrıntılı eserler.. 2. Öğrenciler için kısa ve öz eserler. Bu kısa eserler şunlardır:

1. ez-Zeccâcî (337/948), *el-Cumel fi'n-Nahv*: Bu kısa eser, dilciler tarafından büyük rağbet görmüştür. Öğrenciler bu eserle nahvi öğrenmişlerdir.

2. Ebû Ca'fer en-Nahhâs (338/949), *Kitâbu't-Tuffâha*: Nahhâs, 16 sayfalık bu kısa eseri öğrenciler için yazmış, uzman-

* Bu makale, "Teysîru'n-Nahv" adıyla, *Mecelletu Mecma'î'l-Luğati'l-'Arabîyye el-Kâhira*, Cilt 27, Mayıs, 1981, ss. 109-121'de yayımlanmıştır. Makaledeki başlıklar, maddelendirme ve numaralandırmalar, âyet numaraları ve bazı alimlerin vefat tarihleri tarafımızdan eklenmiştir.

* Araş. Gör. Dr., O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belâğatı ABD.
(e-mail: alibulut@omu.edu.tr)

lara ise Fustât şehrinde, uzun ve ayrıntılı bir eser olan *el-Kitâb*'i okutmuştur.

3. İbn Babşâz (469/1076), *el-Mukaddime*.

4. Berrî (582/1186), *Mukaddime*: Bu eseri çok meşhur olmuştur.

5. İbn Âcrûm (723/1323), *Mukaddime (el-Âcrûmiyye)*: 20 sayfalık bu eserin şöhretini hiçbir eser yakalayamamıştır.

6. Ebû Hayyân (745/1345), *el-Lumhatu'l-Bedriyye fî 'İlmi'l-Arabiyye*: Bu eser 22 sayfadır.

7. İbn Hişâm (761/1360), *Katru'n-Nedâ ve Bellu's-Sadâ*.

8. Hâlid el-Ezherî (905/1499), *el-Mukaddimetu'l-Ezheriyye fî 'İlmi'l-Arabiyye*.

9. Abdulvehhâb eş-Şa'rânî (973/1565), *Lubâbu'l-İ'râb el-Mâni' mine'l-Lahn fi's-Sunne ve'l-Kitâb*: İsminden de anlaşılacağı gibi yanlış yapmayı önlemek amacıyla yazılmış 40 sahifelik bir eserdir.

Bunlara benzer kısa eserler çoktur. Bunlarda, temel nahiv konuları genel hatlarıyla anlatılır.

Asrımızda ise nahivde yenilik çağrısı 1930'larda İbrahim Mustafa'nın çağrısı ile başlamıştır. O, otuzdan fazla başlıktan oluşan nahiv konularının üç ana başlıkta toplanmasını istemiştir:

1. Bâbu'd-Damme: 'İlmu'l-İsnâd.
2. Bâbu'l-Kesra: 'İlmu'l-İdâfet.
3. Bâbu'l-Fetha.

Ona göre bunlar i'râb alâmeti değildir.

Buna da yöneltilen en büyük eleştiri, öğrenciyi, kelimelerin görevleriyle ilgili bilgiden yoksun bırakmasıdır.

Mısır Millî Eğitim Bakanlığı, nahivde kolaylaştırma konusunu ele almak amacıyla, Bakanlık, Ezher Üniversitesi ve Edebiyat Fakültesi'nin önde gelen edebiyat ve nahiv uzmanlarından oluşan bir komisyon kurar. Komisyon şu tekliflerde bulunur:

1. Mahallî ve takdîrî i'râbın atılması.

2. İ'râb alâmetlerinin (ref, nasb, cer, cezm) atılarak mebnilik alâmetleriyle (damme, fetha, kesra, sükûn) yetinilmesi.

3. Cümle unsurlarının ikiye indirgenmesi: 1. Mevdû'. 2. Mahmûl. Bunlara bir de bütün mef'ûlleri içine alan tekmile kısmının eklenmesi.

4. İ'lâl ve ibdâl konularının atılması.

Komisyon bu önerileri Kahire'deki Arap Dil Kurumu'na sunar. Kurum da 1945 yılındaki 11. kongresinde sekiz oturumda bu önerileri değerlendirir. Bazı düzeltmelerle bu önerileri kabul eder:

1. Dil Kurumu, cümle unsurlarının, mevdû' ve mahmûl şeklinde mantık terimleriyle değil de musned, musned ileyh şeklinde belâgat terimleriyle olmasını kabul eder.

2. İ'râb alâmetlerinin olduğu şekliyle kalmasını kabul eder.

3. Tekmilenin de yanında açıklamasıyla birlikte söylenmesini kabul eder: رأيت زيداً cümlesinde زيداً kelimesi için *mefûlun bih tekmile* denmesi gibi.

Dil Kurumu, Millî Eğitim Bakanlığı'ndan buna uygun bir kitap hazırlamasını ister. Birkaç sene içinde yeni ders kitapları basılır. Ancak bu, uzun ömürlü olmaz. Birkaç sene sonra tekrar eskiye dönülür.

Bu esnada Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye'de Teymûriyye Kütüphanesi'nde tesadüfen Endulus ve Mağrib'te Başkadılık yapmış olan İbn Madâ el-Kurtubî (592/1196)'nin *Kitâbu'r-Red 'ala'n-Nuhât* adlı eserinin bir yazma nüshasına rastladım. O, bu kitabında nahivden yapı ve cümlelerdeki âmil nazariyesi ve buna bağlı illetler, kıyaslar, takdirler ve te'villerin atılmasına çağırıyordu. Bu çağırısını delillerle desteklemek amacıyla da tenâzu', iştiğal, sebep fâ'sı ve beraberlik vâv'ından sonra vücûben gizli bir *â* ile muzari fiilin nasbı konularını ayrıntılı olarak ele almış ve bunların hepsinin dil gerçeklerine uymayan farazî konular olduğunu söylemiştir. Ben de onun incelemeleri ve fikirlerine dayanarak, bu eserin girişinde nahvin zorluklarını giderecek ve kuralla-

rını kolaylaştıracak yeni bir nahiv tasnifi teklifinde bulundum. Bunları üç ana başlıkta ele aldım:

1. Nahiv başlıklarının yeniden düzenlenmesi: Bu da fer'i başlıkların mümkün olduğu kadarıyla ana başlıklarda toplanmasıyla olur. Buradan, bazı fer'i babların atılması anlaşılmalıdır. Sadece bazı fer'i bab başlıklarının atılarak kapsamındaki konuların ana bâblara katılması söz konusudur.

2. 1945 yılında Dil Kurumu Kongresindeki kararlar ve Eğitim Bakanlığı Komisyonun teklifine uyularak takdîri ve mahallî i'râbın çıkarılması.

3. Nahve yeni başlayanların, kendileri konuşma ya da herhangi bir açıdan fayda sağlamayacak türden olan kelime i'râblarıyla meşgul edilmemesi. Çünkü i'râbın gayesi nahve yeni başlayanların doğru konuşmayı öğrenmesine vesile olmaktır.

Dil Kurumu'nun 1977 yılındaki kongresine, öğrencilere nahvin kolaylaştırılması için bir proje sundum. Bu projeye, daha önce yaptığım üç maddelik teklife dördüncü bir maddeyi de ekledim. Bu madde de "Öğrencilerin açık ve sağlam ifade üslûplarını kazanmalarına yarayacak bazı kurulların bâblara eklenmesi" şeklindeydi. Dil Kurumu, benim bu projemi alt komisyona havale etti. Bu önerilerden bir kısmını kabul etti, bir kısmında ise düzeltmeler yaptı.

Dil Kurumu alt komisyonda aldığı kararları 1979 yılındaki kongresinde açıkladı. Geneli itibariyle bu kararlar şunlardır:

A- Bâb Başlıklarının Yeniden Tertip Edilmesi. Bunlar da şu şekilde olur:

1. Alt başlıkların ana bâblara katılması sûretiyle bâbların yeniden düzenlenmesi: Arapça'ya yeni başlayan öğrencilere yönelik kitaplarda uygulanması kaydıyla, *zanne* ve *a'leme* bâblarının, *müteaddî fiil* başlığına katılması.

2. *Tenâzu* bâbında fazla ayrıntıya girmeden sadece fasih Arapçada kullanılan örneklerin gösterilmesi. Şu örneklerde olduğu gibi:

- *Dehale ve celese Muhammedun / Muhammed girip oturdu.*

- *Muhammedun yuhsinu ve yutkinu 'amelehu / Muhammed işini güzel ve sağlam yapar.*

- *Nâkaşeni ve nâkaştu Muhammeden / Muhammed benimle, ben de onunla münakaşa ettik.*

3. Çeşitli bâblarda ele alınan ve temyiz olarak i`râb edilen nahiv sıygalarının, öğrencilere kolaylık olması için tek bir bâbta toplanması. Bu temyiz sıygaları, ölçü isimleri, sıfat-ı muşebbehe, lâzım fiil, taaccub fiil, ni`me vb., ismi tafdil, sayılar, soru edatı *kem*, ihtisas gibi sıygalardan sonra gelen sıygalardır.

4. İğrâ ve tahzîr bâblarının mefûlun bih bâbına dahil edilmesi.

5. İstiğâse ve nudbe bâblarının nidâyâ katılması. Ancak örnek verilirken katılan bu bâbların ne amaçla kullanıldığı açıklanmalıdır.

6. Okul kitaplarından terhîm bâbının kaldırılması.

Bütün bunlardan sonra okul kitapları şu ana bâblardan oluşacaktır:

1. Mübteda-Haber.
2. Nevâsıh (zanne ve a`leme bâbları hariç).
3. Fâil.
4. Nâibi fâil.
5. Mefûller: M. bih, m. mutlak, m. fih, m. li-eclih, m. ma`ah.
6. İstisnâ.
7. Hâl.
8. Temyîz.
9. Tevâbi': Na`t, atıf, tekit, bedel.
10. Muzâf-muzâfun ileyh.
11. Harf-i cerler: Zâid-gayri zâid olarak.
12. Mecrûrlar.

gizli bir ان ile mansûb olarak gelen muzâri fiilin i'râbında, منصوب بعد الأداة الظاهرة / açık edatlarla mansûb denmesi kararlaştırıldı.

Kahire'de Millî Eğitim Bakanlığı'nın yaptırdığı kongrede, her hareke için tek i'râb ya da mebnilik alâmeti konulması, bunda da sadece mebnilik alâmetlerinin kullanılması kabul edilmişti. 1945'teki Dil Kurumu kongresinde ise sadece i'râb alâmetlerinin kullanılması kabul edilmişti. 1979 yılındaki Dil Kurumu toplantısında da 1945'teki kararın aynısı kabul edilir.

Millî Eğitim Bakanlığı komisyonu, fer'i i'râb alâmetlerinin atılmasını, bunun yerine bazı zorlukları olan bir sıyga konmasını önermişti. Ancak 1945 yılındaki Dil Kurumu toplantısında, hem fer'i i'râb alâmetlerinin, hem de bu sıyganın çıkarılması kararlaştırıldı. Bu fer'i i'râblar şunlardı:

- Gayrı munsarıfta fetha, kesranın nâibi değildir.
- Cem-i müennes sâlimde kesra, fethanın nâibi değildir.
- Esmay-ı hamsede vâv, cem-i müzekker sâlimde vâv ve tesniyelerde elif, dammenin nâibi değildir.

Dil Kurumu, 1979'da aslî ve fer'i i'râb alâmetlerinin, i'râb alâmetleri adıyla birleştirilmesini kabul etti.

C- Öğrencilere hiçbir faydası olmayan bazı gereksiz kelime i'râblarının ders kitaplarından çıkarılması:

Alt komisyon, öğrencilere hiçbir faydası olmayacak bazı gereksiz kelime i'râblarının ders kitaplarından çıkarılmasını görüştü. Bu gereksiz i'râblar şunlardır: Bazı istisnâ edatları, bazı şart edatları, soru ve haberî كم 'in i'râbı ve لا سيما 'nın i'râbı.

İstisnâ konusunda komisyon aşağıdaki kararları aldı:

- Müceb ve gayrı müceb tam müstesnânın nasbı câizdir.
- Müceb ve gayrı müceb ile istisnâda müstesnâ, bu edatlar لا gibi kabul edilerek daima mansûb olur.
- İstisnâ edatı eğer سوى ya da غير ise edat, mansûb ve muzâf, edattan sonrası ise muzâfun ileyh olur. " ما جاء أحد غير علي " / Ali'den

başka kimse gelmedi" örneğinde olduğu gibi. ما قام غير زيد ve ما قام إلا محمد gibi örnekleri ise istisnâ değil, hasır olur.

Ben de Ebû Ali el-Fârisî'ye binân غير ve سوى 'nın istisnâ edatları arasından çıkarılmasını teklif ettim. Çünkü Fârisî'ye göre جاء ما bazen de sıfat olur. صراط الذين أنعمت عليهم غير المغضوب ayetinde¹ sıfattır. Fârisî'ye göre غير edatı, "غير زيد جاء" / *Zeyd'den başkası geldi*" cümlesinde mübtedâ, "ما جاء غير زيد" / *Zeyd'den başkası gelmedi*" cümlesinde ise fâil olarak gelmiştir. سوى edatı da غير ile aynı i'râbı alır.

Komisyon, benim de teklif ettiğim gibi, öğrencinin, şart isimlerinin i'râbından sorumlu tutulmasını zarûrî görmedi. Bu konuda komisyon şu kararlara vardı:

- Bu konuda, cezm eden ya da cezm etmeyen şart edatının isminin söylenmesi yeterli olmalı.
- Bu edatların şart ve cevap cümlesi olarak iki cümle aldıklarını söylemekle yetinilmeli.
- Eğer şart ve cevaplarında gelen fiiller muzari ise, bu edatların, onları cezm ettiğini söylemek yeterli olmalı.

Bilindiği gibi کم soru edatının çeşitli i'râbı vardır. "کم کتاباً علی" / *Sıranın üstünde kaç kitap var?*" cümlesinde mübtedâ, "کم رأياً رأيت؟" / *Kaç kitap okudun?*" cümlesinde mef'ûlun bih, "کم يوماً صمت؟" / *Neler düşündün?*" cümlesinde mef'ûlu mutlak, "کم يوماً صمت؟" / *Kaç gün oruç tuttun?*" cümlesinde ise mef'ûlun fih olarak i'râb edilir. Bu i'râbların hiç birisinin öğrencinin sağlıklı konuşmasına bir faydası yok. Aynı durum, haberiyye olan کم için de geçerlidir.

Bu konuda komisyon şunları kabul etti:

- İstifhâmiyye کم 'inden sonra mansûb, mufred bir temyiz gelir. "کم علماً درست؟" / *Kaç ilim tahsil ettin?*" örneğinde olduğu gibi.
- کم 'den önce harfi cer gelmişse temyizi izafetli olur: بکم قرشاً / *Kaç kuruş sadaka verdin?*" gibi.

¹ Fâtiha (1): 7.

• Haberiyye کم'i, çokluk için gelmişse, temyîzi, mufred ya da çoğul olarak izafetle mecrûr olur: *المعركة: أبطال استشهدوا / استشهدوا في المعركة / کم بطل / أبطال استشهدوا / Savaşta nice kahramanlar şehit oldu*" gibi.

• Haberiyye کم'inin temyîzinden önce, harfi cer de gelebilir: *کم من فئة قليلة غلبت فئة كثيرة باذن الله / Nice az topluluklar, kalabalık gruplara Allah'ın izniyle galip gelmişlerdir*" âyeti² gibi.

Komisyon, لاسيما ile ilgili olarak da şu kararları aldı:

• لاسيما cümledeki yargıya muhâlefet edatıdır. لاسيما 'dan sonrası, anlam açısından, öncesine tercih edilir.

• لاسيما 'dan sonraki kelime mufred bir isimse, ref, nasb, cer hepsi de câizdir: *يُعجبي الزهر لاسيما الوردة / Çiçekleri, özellikle de gülü severim*" gibi.

D- Komisyan tariflerde bazı yenilikler yapmayı kararlaştırdı:

Komisyon, mef'ûlu mutlak, mef'ûlu ma'h ve hâl bâblarının daha dikkatli bir şekilde yeniden tariflerinin yapılmasını kararlaştırdı:

a- Mef'ûlu Mutlak: Nahivciler, mef'ûlu mutlak için "Âmilini tekit eden ya da âmilinin türünü veya sıfatını açıklayan isimdir" şeklinde noksan bir tarif yapmışlardır. Bu tarif, mef'ûlu mutlakın bütün sıygalarını kapsamamaktadır. Çünkü mef'ûlu mutlak, *قرأ كثيرا / Çok okudu*" cümlesinde olduğu gibi sıfat olarak; *علمه ذلك العلم / Onu bu şekilde bildi*" cümlesinde olduğu gibi ism-i işaret olarak ve *أتقن عمله إتقاناً لم يُتقنه أحدٌ من زملائه / Arkadaşlarından hiçbirinin yapmadığı şekilde işini sapsağlam yaptı*" cümlesinde olduğu gibi mastara ait bir zamirle de gelmektedir. Bu vb. örneklere binâen Komisyon, mef'ûlu mutlakı "Âmilini tekit eden, ya da niteleyen ya da anlamca hangi tür olduğunu gösteren isimdir" şeklinde yeniden tarif etti.

b- Mef'ûlun ma'ah: Nahivciler, mef'ûlun ma'h için "Fiil ya da fiilimsi almış bir cümleden sonra bulunan مع anlamındaki vâv'dan

² Bakara (2): 249.

sonra gelen fazlalık bir isimdir" şeklinde kapalı bir tarif yapmışlardır. Bu tarifte nahivciler, mekan ya da zaman zarfı anlamındaki mef'ûlun ma'ah vâv'ı ile atıf vâv'ını birbirine karıştırmışlardır. Bunun sonucunda şu yapıları da mef'ûlun ma'ah'a dahil ederek izah etmişlerdir ki bunlar kabul edilemez:

• Atıf vâcip: *اشترك زيدٌ وعمروُ / Zeyd ve Amr katıldı, جاء زيدٌ وعمروُ / Zeyd ve Amr geldi.*

• Bazen vâv'ın atıf ya da maiyet olması imkânsızdır: *أكلتُ طعاماً / Su ve yemek yedim" cümlesi وشربتُ ماءً ve su içtim" anlamındadır.*

• Vâv'ın beraberlik için olduğu tercih edilir: *قامتُ وزيداً / Zeyd'le beraber kalktım" gibi. Nahivciler bu vâv'ı atıf olarak görmezler.*

Esasında bu dört sıyga da mef'ûlun ma'ah'a ait değildir. Çünkü mef'ûlun ma'ah, vâv'ın beraberlik için olup, zarfiyet anlamını da içerdiği şu cümlelerdir:

سيرتُ وحديقةَ الحيوان / Hayvanat bahçesi boyunca yürüdüm.

استيقظتُ وطلوعَ الشمس / Güneş doğarken uyandım.

Bu iki örnekte de vâv'dan sonrasının öncesine atfı mümkün değildir. Bütün bunlara binâen Komisyon, mef'ûlun ma'ah'ı yeniden şu şekilde tarif etmiştir:

"Beraberlik anlamındaki vâv'dan sonra gelen ve vâv'dan önceki âmille anlam ortaklığı bulunmayan mansûb isimdir."

c- Hâl: Hâlin tarifinde de ince nüanslara dikkat edilmediği için, öğrenciler, hâlle sıfatı karıştırmaktadırlar. Nahivciler hâli "Hâl, durumu açıklamak için gelen fazlalık bir niteliktir" şeklinde tarif etmişlerdir. Bu tarife, hâlin, na'tin aksine belirli bir zamana bağlı bir sıfat olduğunu eklememişlerdir. Halbuki na't, devam ifade eden bir sıfattır. Bu sebeple Komisyon, hâl için "Hâl, hâl sahibinin durumunu açıklayan, mansûb ve nekra olarak gelen muvakkat bir sıfattır" şeklinde yeni bir tarif yapmıştır.

İşte bütün bunlar, genel hatlarıyla Dil Kurumu'nun ve Alt Komisyon'un, öğrencilere nahvi kolaylaştırma amacıyla 1979 yılında almış olduğu kararlardır. Bu kararlar ve bunlarda bir nok-

sanlık olup olmadığı konusunda defalarca düşündüm. İki maddede 5. ve 6. maddelerde noksanlık vardı. Okullardaki nahiv öğretiminin kolaylaştırılıp, gereksiz konulardan arındırılması amacına ulaşmak için nahiv kitaplarına bazı yeni bâbların eklenmesi ve bazı bâblara da alt bâbların ilâvesi gerekiyordu.

5. madde "Öğrencinin az ya da çok, nahiv hevesini kıran fazlalıkların nahivden atılması" şeklindeydi. Bu konuda ilk aklıma gelen, bazı bâblardaki, şartlarla ilgili birtakım kuralların çıkarılması. Bol örnek verilirse, öğrenci, bunlara kıyas ederek diğer örnekleri de anlar ve bu şartları ezberlemek zorunda kalmaz. Bu şartlar şunlardır:

- İsmi tafdil sıygaları ile ilgili şartlar.
- Taaccub fiili ile ilgili şartlar.
- Hâl sahibi (sâhibu'l-hâl) ile ilgili şartlar.
- Muzâriyi nasbenden حَيٌّ ve اِدْنٌ ile ilgili şartlar.
- Âmil ismi fâilin, şimdiki zaman ve gelecek zamana işaret etmesi ile ilgili şartlar. Çünkü ismi fâil, maziye delâlet ederse âmil olmaz. Nitekim "وكلهم باسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ" âyetinde³ bu şart bozulmuştur.

Bazı bâblardaki yoğun kurallar çıkarılıp, bunların yerine bol örneklerle yer verilerek konu işlenmelidir. İsmi tasgîr bâbı meselâ. Bu bâbın, kuralları çoktur ve örneklerinin çoğu bugün kullanılmaz. Meselâ (شَاةٌ - شُوَيْبَةٌ)، (سَنَّةٌ - سُنِّيَّةٌ / سُنِّيَّةٌ)، (رِيحٌ - رُوَيْبَةٌ)، (مُطْمَئِنٌّ - طُمَئِنٌّ)، (عِطَاءٌ - عِطْيٌ) (شَاةٌ - شُوَيْبَةٌ)، (مَعَاوِيَةٌ - مَعِيَّةٌ / مَعِيْوَةٌ)، (قَدَامٌ - قَدَائِيَّةٌ) vb. örnekler bugün kullanılmaz. Taaccubun dahi مَا أَحْسِنَ الْقَصِيْدَةَ şeklinde tasgîri yapılmıştır: Yine هَلَاءُ ismi işaretinin مَاؤُلِيًّا şeklinde tasgîri yapılmıştır. Bu vb. bütün örneklerin ders kitaplarından çıkarılması gerekir.

Bunların yerine günlük dilde ya da edebiyat kitaplarında yaygın olarak kullanılan (فَتَى - فُتَى)، (ابن - بُنَى)، (ابنة، بنتٌ - بِنْتَةٌ)، (عَيْنٌ - عَيْنَةٌ)، (أذنٌ - أُذُنَةٌ)، (أذينة، حَسَنٌ - حُسَيْنٌ)، (عَلْفٌ - خُلَيْفٌ)، (دار - دُوَيْرٌ)، (نار - نُورَةٌ)، (زَهْرَةٌ - زُهَيْرٌ)، (شَاعِرٌ - شُوَيْعِرٌ)، (عَبْدٌ - أُدَيْبَةٌ)، (حَسَنٌ - حُسَيْنٌ)، (عَلْفٌ - خُلَيْفٌ)، (دار - دُوَيْرٌ)، (نار - نُورَةٌ)، (زَهْرَةٌ - زُهَيْرٌ)، (شَاعِرٌ - شُوَيْعِرٌ)، (عَبْدٌ - أُدَيْبَةٌ) gibi örneklere yer verilmelidir.

³ Kehf (18): 18.

Bana göre nâdir ve şâz olup kullanım alanı olmayan sıygalar da ders kitaplarından çıkarılmalıdır. Örneğin, cinsini nefyeden ﻻ 'nın isminden sonra gelen isim konusunda nahivciler, ref ya da nasbı câiz görürler. Bu isim sıfatsa fetha üzere mebnî olması câizdir. Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi:

لا طَائِبَ يَمْنِيًّا فِي الْفَعْلِ.

لا طَائِبَ يَمْنِيٍّ فِي الْفَعْلِ.

لا طَائِبَ يَمْنِيٌّ فِي الْفَعْلِ.

Bu gibi sıfat ve diğer tevâbide ilk akla geldiği gibi nasbla yetinilmesi gerekir.

Ders kitaplarından ﻻ حول ولا قوة إلا بالله ifadesinin bulmacaya dönüşmüş i' râbının da çıkarılması gerekir. Çünkü nahivcilere göre bu ifadenin ikisi ﻻ 'nın ismiyle alâkalı beş türlü i' râbı vardır:

- İlk ﻻ , cinsini nefyeden ﻻ kabul edilerek ismi, fetha üzere mebnî olur.
- İlk ﻻ , cinsini nefyeden ﻻ kabul edilerek ismi, fetha üzere mebnî olduğunda, ikinci ﻻ 'nın ismi de ya fetha üzere mebnî olur.
- Ya ikinci ﻻ 'nın ismi, ilk ﻻ 'nın ismine atfen mansûb da gelebilir.
- Ya da ikinci ﻻ 'nın ismi, ilk ﻻ 'nın mahalline atfedilir ve ﻻ muhmel kabul edilerek merfû gelebilir. Çünkü ikisi de fer mahalindedir.
- İlk ﻻ , ليس gibi âmil ya da muhmel kabul edilerek ismi ref gelir. Bu durumda ikinci ﻻ 'nın ismi, ilk ﻻ , cinsini nefyeden ﻻ olarak kabul edilerek fetha üzere gelebilir. Ya da ilk ﻻ 'nın merfû ismine atıfla merfû da gelebilir. Bu durumda ikinci ﻻ , muhmel olur.

Örnek:

لا حول ولا قوة إلا بالله.

لا حول ولا قوة إلا بالله.

لا حول ولا قوة إلا بالله.

لا حول ولا قوة إلا بالله.

لا حول ولا قوة إلا بالله.

Bugünkü dilimizde her iki لا 'nın ismini de fetha üzere mebnî okuyoruz. Öğrenci bunu bilse yeter. Bunun dışındaki diğer i'râb şekillerinin ders kitaplarından çıkarılması gerekir.

Bana göre ders kitaplarında, mastara muzâf olmuş kelimenin sıfatında cerri zikretmek yeterli olmalı. *قراءة الكتاب الجيد مفيدة* örneğinde, öğrenciye *الجيد* kelimesinin *قراءة الكتاب الجيد مفيدة* şeklinde nasb ile de gelebileceğini söylemenin bir gereği yok. Bu cümlede *الكتاب* lafzı, mastarın mef'ûlu konumundadır. Fakat mef'ûl konumunda olduğuna bakılmaksızın olduğu gibi mecrûr kabul edilmelidir.

Aynı şekilde *زيدٌ كاتبٌ المقالة الأدبية / Zeyd, edebî makale yazmaktadır* cümlesinde, *المقالة* kelimesinin mef'ûl konumunda olduğunu ve *الأدبية* sıfatının da nasb ile de gelebileceğini söylemeye gerek yok.

Benzer örnek *زيدٌ محمودُ العميلِ الطيبِ / Zeyd'in, güzel işi övülmüştür* cümlesinde *محمود* lafzı, nâibi fâiline muzâf olarak gelmiş ismi mef'ûldür. Burada *العمل* lafzı, nâibi fâil konumunda diye sıfatı olan *الطيب* kelimesinin ref ile de gelebileceğini söylemenin bir anlamı yok.

Yine münâdânın peşinden gelen sıfat, tekit gibi tâbilerin, münâdâ müfred olduğunda, *يا عليُّ الشاعرُ / يا عليُّ نفسه* şeklinde lafza bakarak damme; *يا عليُّ الشاعرُ / يا عليُّ نفسه* şeklinde mahalle bakarak nasb ile gelmesi câizdir. Bu tâbi, bedel ya da atıf ise damme caizdir: *يا أبا* *يا أبا* *يا زيدٌ وعمروٌ* gibi. Münâdânın bu tâbisi müfred değilse mansûbdur: *يا أبا حسن الظريفُ* ve *يا أبا حسن حسين* gibi. Münâdânın tâbisi müfred değilse ve müştaksa hem merfû hem de mansûb gelebilir: *يا محمدُ الحسنُ الخليلُ* gibi.

Münâdâ ile ilgili zikredilen bütün bu örnekler farazîdir. Kur'ân'da sadece *يا جبالُ أوبي معه والطير* âyeti[†] gelmiş, *الطر* lafzı hem nasb hem de ref ile okunmuştur. Öğrenciye sadece bu âyetler öğretilip diğer farazî örnekler ders kitaplarından çıkarılmalıdır. Çünkü bunlar çok mu çok zor ve karışık konulardır.

Ders kitaplarından çıkarılması gereken konulardan birisi de nekra ya da lâmi tarifile marife mastarın ameli konusudur. *قراءة النحر* / *Nahiv okumak yararlıdır*" ve *زيدٌ مُجيدٌ للقراءة النحر* / "*Zeyd, nahvi iyi okur*" cümlelerinden birincisinde *النحر* kelimesi nekra mastarın, ikincisinde de marife mastarın mef'ûlüdür. Ancak bu iki örnek de şâz örneklerdir. Bugün kullanılan yapı *قراءة النحر نافعة* ve *زيدٌ مُجيدٌ للقراءة للنحر* cümleleridir. Başka bir şâz örnek de *قراءة النصّ زيدٌ حسنة* / "*Zeyd'in metin okuması güzeldir*" cümlesidir. Burada mastar, mef'ûlüne muzâf olmuş ve fâili daha sonra gelmiştir. Ders kitaplarında bunun *قراءة زيد النصّ حسنة* şeklindeki normal yapısı verilebilir.

Kanaatimce ders kitaplarından çıkarılması gereken konulardan birisi de ref ya da nasb ile mübtada olan ve başında soru ya da nefy edatı bulunan ismi fâilin ameli konusudur. Bu durumda, nahivcilerle göre ismi fâil, müfred olmalı ve fâili de açık isim olmalıdır. *ما مُشيدٌ الشعراء ؟ / أحاضرُ أصدقاؤك ؟* / "*Arkadaşların hazır mı?*" ve *ما مُشيدٌ الشعراء ؟ / قصائدهم* / "*Şairler, kasidelerini okumuyorlar*" örneklerinde olduğu gibi. Bu örneklerde iki isim de haber yerine geçmiş ismi fâildir.

Nahivciler, aynı şartı, ismi mef'ûl için de ararlar. *أحمدُ أصدقاؤك ؟ / Arkadaşların övülmüşler mi?* ve *ما أحمدُ أصدقاؤك / Arkadaşların övülmüş değiller*" cümlelerinde olduğu gibi. Bu cümlelerde de nâibi fâil, haber yerine geçmiştir. Burada mübtada-haber arasındaki tekillik, ikillik ve çoğulluk yönünden uyum kuralı ihlâl edilmiştir.

Nahivciler, buna delil olarak, söyleyeni bilinmeyen bir beyti kullanmışlardır. Bu beyitte, ismi fâil olan mübtedadadan sonra merfû fâili gelmektedir. Delil olarak gösterilen ikinci beyit ise şair Ebû Nuvâs'a aittir. Bu beyitte de mübtada olan ismi mef'ûlden sonra nâibi fâil gelmektedir. Halbuki istişhâd devrinden sonraki dönemde yaşadığı için Ebû Nuvâs'ın şiiri, nahiv kuralları için de-

[†] Sebe (34): 10.

lil olarak kullanılmaz. İbn Cinnî de bunun bu beytini şahid olmayacak şekilde i'râb etmiş ve bu beyti şahid olmaktan çıkarmıştır.

Söyleyeni bilinmeyen bir beyit nedeniyle mübteda-haber arasındaki kuralları bozamayız. Bu beyit ve bu beyte bağlı olarak konulan farazî kuralların atılması gerekir.

Bütün bu saydığım gereksiz konular, ders kitaplarından çıkarılınca bir bilmece halini alan nahiv öğretimi çok daha kolay olacaktır. Bu fazlalık konuların, daha önceden Câhız'ın da dile getirdiği gibi uzmanları tarafından incelenmesi için hacimli nahiv kitaplarında kalması bizim için yeterlidir. Ancak öğrenciler için dillerini düzeltecek ve onları hatalardan koruyacak kadarını bilmeleri yeterlidir.

Ders kitaplarına eklenmesi gereken konular: Beşinci madde, nahiv ders kitaplarından çıkarılması gereken konulara yer verirken, altıncı madde ise eklenmesi gereken konuları ele almaktadır.

Ders kitaplarına, düzgün ve doğru konuşmakla ilgili bazı kurallar eklenmelidir. Bunlar da tecvid ilmi adı verilen ve Kur'ân'ın güzel bir şekilde tertil ile okunmasını sağlayacak kurallardır. Bu ilimde harflerin mahreçleri, sıfatları, harekeleri, şedde, tenvin, lîn ve med harfleri, katı' ve vasıl hemzeleriyle bunların cümledeki yerleri, şemsî ve kamerî lâmı tarif, عادت fiilinde olduğu gibi harfleri birbirine idgâmı gibi konular incelenir.

Mütekaddim nahivciler, ilk gramer kitaplarında tecvidle ilgili bu kuralların hepsine yer vermemişlerdir. Çünkü öğrenciler, tahsillerine Kur'ân'ı ezberleyerek başlıyorlar, ezberden önce de bu kuralları öğreniyorlardı.

Ama bugün öğrenciler, tahsillerine Kur'ân'ın tamamını ya da bir kısmını ezberliyerek başlamıyorlar. Bunun neticesinde de kelimeleri ve harflerini, harekelerini ve sıfatlarını düzgün telaffuz etmeyi öğrenemiyorlar. Hatta bazı öğrenciler, kelimeleri ağızlarında geveleyip duruyorlar ve ne söyledikleri anlaşılıyor. Bu nedenle, öğrencilerin düzgün telaffuzlarını sağlayacak ölçüde tecvid bilgilerini nahiv ders kitaplarına koymak gerekir.

Sarf ilmi: Nahivde kolaylık konusu üzerinde çokça konuştuk. Nerdeyse kelime yapısını inceleyen sarf ilmini unutacağız. Nahiv ders kitaplarında sarf ilmine geniş yer verilmelidir.

Sarf konularına ilk önce fiille ilgili bölümlerle başlanmalıdır. Bu bölümler şu şekilde olmalıdır:

I. BÖLÜM					
1. Fiil Yapıları					
2. Fiilin Kısımları					
↓	↓	↓	↓	↓	↓
Mazi	Sahih	Mücerred	Mutasarrıf	Mu'reb	
Muzari	Mu'tel	Mezîd	Câmid	Mebnî	
Emir					
II. BÖLÜM					
1. İsim Yapıları					
2. İsmın Bölümleri					
↓	↓	↓	↓	↓	↓
Sahih	Nekra	Müfred	Zat İsmi	Câmid	Mu'reb
Mu'tel	Ma'rife	Müsennâ	Ma'nâ İsmi	Müştak	Mebnî
		Cem'			
III. BÖLÜM: Harfler ve çeşitleri					

İsimlerle ilgili bölümde mebnîler ve müştaklar gösterilmelidir.

Müfred kelime yapılarına iki bâb eklenmelidir:

1. Muzâf-Muzâfun ileyh bâbı
2. Matbû'-Tâbî': Na't, tekit, atıf, bedel bâbı.

Öğrencinin zihnine, bu iki bâbın da müfred kelime bâblarına dahil olduğu düşüncesi yerleştirilmelidir.

Nahiv Bâblarına Ek: Nahiv ders kitaplarında, kelime telaffuzuyla ilgili bâblara yeni bâbların eklenmesini zarûret olarak görüyorum. Bu bâblar şunlardır:

1. Cümlelerin isim ve fiil olarak taksimi bâbı. Burada, bu iki cümle çeşidi arasındaki farkların açıklanmasına yer verilmeli ki öğrenci mübteda-haber cümlesiyle, fiil, fâil ve mef'ûlden oluşan cümle arasındaki farkları tam olarak anlansın.

2. Mastar ve müştakların ameliyle ilgili geniş bir bâb.

3. Câr ve gayrı câr olarak gelen ziyâde harfler bâbı.

4. Cümle öğelerinden mübteda, haber, fiil, fâil, mef'ûl, temyiz, muzâfun ileyh ve bazı harflerin hazfî ve zikri ile ilgili bâb.

5. Mübteda-haber, fiil-fâil-mef'ûl, inne'nin ismi-haberi, hâl, kâne'nin benzerleri, temyiz ve fiili gibi cümle öğelerinin takdîm-te'hîri bâbı.

6. Cümlelerin müstakil (isti'nâfiyye ve hivâriyye cümlesi gibi) ve gayrı müstakil (haber, mef'ûl, sıfat ve atıf cümleleri gibi) olarak taksimi bâbı.

Bütün bunların yanında ders kitaplarına bazı alt konular da eklenmeli ki öğrenciler, kelimenin özelliklerini, çekimlerini, cümlelerin tamamlayıcılarını ve cümlelerin yapı şekillerini tam olarak öğrenebilsinler. Bunun için, fiil yapılarının bitişik merfû zamirlerle birlikte bütün çekimlerini; muzari ve emir fiillerinin tekit nûnuyla çekimlerini gösteren ayrıntılı bir tablo yapılabilir.

Müenneslik-müzekkerlikle ilgili bâba, lafzî te'nis tâsını gösteren çeşitli âlâmetler eklenmelidir.

Tesniye ve cem-i müzekker sâlim nûnlarıyla ef'âli hamse nûnları arasındaki farka işaret edilmelidir. Tensiyeye ve cem-i müzekker sâlim nûnlarının, tekil kelimedeki tenvidden bedel olduğu ve bu nedenle izâfet halinde bu nûnların düştüğü ifade edilmelidir. Ancak ef'âli hamsenin nûnları, ref âlâmeti olup, nasb ve cezm durumunda düşerler.

Cem-i teksir konusuna, ümmet, kavm gibi topluluk adlarıyla, شجرة - شجر، تُركي - تُرك gibi çoğul cins isimleri eklenmeli ve cem-i teksirle aralarındaki fark açıklanmalıdır.

Sinâi mastar konusuna إنسانية، حرية، gibi lafızlar da eklenmeli ve bu lafızların iştikakları açıklanmalıdır.

Meksûr ve menkûs fiillerinde, ismi fâillerinin başında lââmı tarif yoksa sonlarındaki yâ'lar hazfedilir, onun yerine tenvin gelir. ناقض، القاضي - قاضي، الناهي - ناهٍ gibi. Bu konuda, Arap dilinde lafzen mecrûr ama mahallen merfû ve mansûb mef'ûller olduğu açıklanmalıdır.

Günlük dilde meçhûl olarak kullanılan fiillere de yer verilmelidir.

Gayrı munsarif bâbında أخرى 'nın çoğulu أخر 'a,, عشر 'dan عشر 'a kadar olan üleştirme sayılarına yer verilmelidir. Çünkü bunlar مشى âyetinde⁵ olduğu gibi Kur'ân-ı Kerîm'de geçer.

Cümlelerle ilgili olarak nahiv ders kitaplarına şu önemli konular da konmalıdır: Kâinat, tabiat ve eşyalardaki gayrı âkil cemi sıygaları ele alınmalı ve bunların, haber, sıfat ya da fiil aldıklarında müfred müennes gibi kabul edileceği açıklanmalıdır:

الأشجار مزهرة : Haber almış hâli.

إنها أشجار مزهرة وقد تمتعا بمنظرها : Sıfat almış hâli.

الأشجار أزهرت وفاح شذاها : Fiil almış hâli.

Fâil, müennes olsun müzekker olsun, cem-i teksîr kalıbında ise, fiili, müzekker de gelebilir, müennes de gelebilir:

جاءت الطلاب = جاء الطلاب

جاءت الفواطم = جاء الفواطم gibi.

Nahiv ders kitaplarıyla ilgili olarak kafamda tasarladığım projemin temelleri bunlardır.

Nahiv bâblarının yeniden düzenlenip, bir kısım alt bâbların çıkarılarak muhtevâsının, ana bâblara katılması gerekir.

Takdirî ve mahallî i'râb, tek bir sıygada birleştirilmelidir.

⁵ Nisa (4): 3; Fâtır (35): 1.

İrâbtan maksat, daima düzgün telaffuzu sağlamak olmalıdır. İrâb, bir lafzın yapısı ya da düzgünlüğüne bir fayda sağlamiyorsa onun irâbı yapılmamalıdır.

Muhtevâsı anlaşılmayan bazı bâblar için yeni tarifler yapılmalıdır.

Bazı bâblarda, fazladan olan kural ve şartlarda kısaltmaya gidilmeli, bol örnekler verilerek mümkünse bu fazlalıklar atılmaktadır.

Nahiv kanallarının, odun parçalarıyla tıkanmasına neden olan şâz ve karmaşık sıygalar çıkarılmalıdır.

Bütün bunların yanında, öğrencinin, harf, hareke ve kelime telaffuzuyla konuşmasını güzelleştirmesi için, tecvid ilmine dair bir takım kurallar da ders kitaplarına eklenmelidir.

Yine öğrencinin, Arapçanın inceliklerini öğrenmesine yardımcı olacak bir takım bâblar ve önemli ayrıntılar da ders kitaplarına eklenmelidir.

Bütün bu değişikliklerin yapılması, nahiv ders kitaplarının, bâbları, bölümleri ve muhtevâlarıyla yeniden düzenlenmesine bağlıdır. Bu değişiklikler, öğrencinin, Arapça sıygaların temel unsurlarını ve cümledeki konumlarını sağlıklı ve sağlam bir şekilde özümsemesine yardımcı olacaktır.